

CONTRIBUȚII ALE LITERATURII ȘI ALE RELIGIEI LA EPOCA DE AUR A ORATORIEI POLITICE ROMÂNEȘTI

După o solidă colecție adnotată de discursuri parlamentare românești din secolul al XIX-lea, Roxana Patraș* revine cu o cercetare a retoricii, stilisticii și ideologiilor discursurilor respective. Cartea este în limba engleză, apărută în colecția Danubiana Philologica, la Arcne Editrice.

Împărțită în două părți (*Momente retorice* și *Dispoziții retorice*), cartea fixează apariția unui nou idiolect politic, debitor procedelor literare și studiază arhetipurile noastre politice la diverși oratori, ultimul din serie fiind Take Ionescu.

Firește, titlul cărții este surprinzător: *The Remains of the Day. Literature and Political Eloquence in the 19th Century Romania*. Referire la romanul omonim al lui Kazuo Ishiguro, în care o temă din umbră, dar majoră, era compromisul politic neinspirat. Chiar în *Captatio*, autoarea face referință la „narațiunile ascunse” și la „memoria vinovată”, cu trimitere la majordomul Stevens, cel obsedat de meseria lui și care, deși a fost de față la întruniri politice cruciale, pretinde a nu fi auzit nimic, căci ocupat cu dirijarea servitorilor. Dar e mai mult decât o contextualizare, căci cercetătoarea preia din romanul nipono-britanicului strategii verbale specifice unor personaje: retorica *persuasiunii* de la Lord Darlington, sau retorica *invitațională* a lui Faraday, așa cum o numesc Sonja K. Foss și Cindy K. Griffin. Însuși majordomul Stevens e consumator de abordări oratorice și retorice în reclusiunea camerei sale: retorica *deliberativă* și *forensică* a Lordului Darlington, sau cea *epideictică* din romanele galante. În ciuda conduitei sale scortșoase, Stevenson se dovedește o natură estetică, mulată pe peisajul molcom al Angliei și conturând o mini-teorie *retorică a situării*.

Așa se face că Roxana Patraș purcede la analiza procedelor retoricii politice românești cu o valoroasă analiză a romanului lui Ishiguro, analiză întemeiată pe o bibliografie bogată. Abordarea este surprinzătoare, fascinantă, mai ales că ea se extinde la alte zone comparatiste. Demonstrația de forță culturală nu e una gratuită, căci pentru a avea acces la „cutia neagră” a performanței/performării retorice e nevoie de supralicitare a contextului.

Periodizarea cercetării este divizată: retorica revoluționarilor motivați de „glorie” (1850-1860) și cea disidentă, coroziv melancolică a anilor din jurul lui 1890. Întrebarea de plecare este: ce va rămâne din elocvența politică românească? Prilej de trecere în revistă a diverselor categorii mnemotehnice și de a face referire la studiile de memorie aplicată, la teoria „memoriei culturale” a lui Jan Assman, dar și la „practicile politice ale amintirii culturale”. Printre mulți cercetători în domeniu este amintit și Jörn Rüsen, cu remarcă esențială că memoria este importantă pentru construcția democratică.

Și etimologia este pusă la treabă. Cuvântul „memorie” ar proveni din indo-europeanul „men-”, în legătură cu „a intenționa”, „a proiecta”, dar și „a minți”. Sunt multe tipuri de memorie iar fără o memorie ordonată nu ne putem susține coerent ideile. După Gustave Le Bon (*Evoluția Materiei*), memoria ar fi o lume intermediară între Materie și Eter, între ponderabil și imponderabil.

Capitolul 2 studiază ABC-ul unui Nou Idiolect Politic. Stabilizarea instituțiilor parlamentare române are loc în jurul anului 1860 și este precedată, precum și urmată, de câteva etape:

1. *Afilierea ideologică* (liberalismul radical și naționalismul Revoluției de la 1848), apariția „sociabilităților politice” între conservatori, liberalii roșii și liberalii albi;

2. *Legitimizarea „istorică” a doctrinelor politice și pseudo-vechimea* („partidele istorice” se formează la 1875 – liberalii, și la 1880 – conservatorii);

3. *Sanctificarea instituțiilor politice* în concordanță cu conceptul bizantin de *simfonia* (liberalii și conservatorii își descoperă o vocație comună într-o meta-narațiune doctrinară și în mistica instituțiilor politice (Partidul, Regele, Parlamentul, Constituția, Dinastia);

4. *Codarea biografiei politice ca tropi retorici în cadrul mai larg al codurilor de putere* (biografiile oamenilor de stat sunt șlefuite în panegirice și eulogii în vederea constituirii

unei biografii exemplare a noului stat. Va rezulta o dezavuare a politicii contemporane ca „decăzută”).

Poate că discursurile și scrierile politice sunt mai bogate decât scrierile literare propriu-zise. Într-atât încât Simion Mehedinți a scris articolul „Politica de vorbe”.

Mai multe modele străine vor fi aclimatizate, dar în special tipologia oratorică britanică va fi vizată. Cercetătoarea identifică o serie de categorii ale discursului parlamentar sau politic în general:

1. Discursul „în destinații personale”, în care se disting *răspunsul și interpelarea*;

2. *Discursul de protocol* cu subcategoriile *Mesajul Tro-nului, Discursul de deschidere/închidere a sesiunii parlamentare*;

3. *Discursul doctrinar* în vederea clarificării direcției ideologice.

Miezul cărții este umplut cu analize aplicate ale diverselor strategii retorice folosite de oamenii politici importanți. De exemplu, I.C. Brătianu evita chestiunile la zi și construia fraze masive despre politică și viață în general. Alexandru G. Djuvara putea folosi discursul parlamentar pentru a preda un fel de curs asupra tradiției parlamentare europene. Delavrancea, liberal, ironiza discrepanța dintre elevația abstractă a discursurilor conservatorului Maiorescu și pragmatismul acestuia dovedit în menținerea constantă în avanscena posturilor cheie în stat. Multe din aceste discursuri au eșafodaj literar, tind spre *captatio* și impresi-onare. Autoarea chiar citează cartea lui Adrian Tudurachi, *Fabrica de geniu. Nașterea unei mitologii a productivității literare în cultura română (1825-1875)*.

Unul din procedeele favorite este sanctificarea și plasticizarea prin referințe la recuzita religioasă. Astfel, românii ar fi ultimii creștini autentici din Balcani, Lamartine proclama „sfințenia” mamelor românce, soțiile erau lăudate pentru fidelitate, văduvele pentru dăruire. Clișeele retorice au un corespondent și în reprezentările plastice ale unor pictori ca Jacques-Louis David, Delacroix și Rosenthal.

Într-un discurs, Dimitrie Brătianu seamăna libertatea cu un bebeluș care preferă să revină în pântecul mamei, România, decât să vadă lumina într-o lume decăzută, debilă. „Protestațiile” liderilor politici moldoveni de la 1848 au în centru figura Tatălui Biblic. Dumnezeu este mereu luat ca martor, figurile retorice sunt în linia hiperbolelor, litotelor și comparațiilor biblice. Gheorghe Magheru, revoluționar valah, vorbește despre *sacra justiție, sacral Regula-ment Organic, sfânta și creștina Constituție*. Când devine domnitor, Alexandru Ioan Cuza consideră că mâna și semnătura îi sunt ghidate de voința divină. Carol I va fi aclamat ca Trimis al Domnului, un Mântuitor. Ortodoxia este garantul prezervării identității. O întregă hagiografie politică este asamblată în această perioadă a afirmării micilor națiuni. Și în orațiile funebre se păstrează aceeași figură retorică.

În termeni de retorică aplicată, sunt des întrebuințate gradația amplificatoare, anafora – ca explicare a unei noțiuni printr-o definiție cu multiple valențe –, caracterizarea este preferată evaluării acțiunilor, epitele sunt înlănțuite, interogațiile au, de fapt, profil afirmativ, construcțiile tind spre climax prin acumulare de epitete plastice. Este ceea ce cercetătoarea numește „stilistica auto-hiperbolizării”, în siajul *Filipicelor* lui Demostene și a *Catilinarelor* lui Tullius.

Take Ionescu ar fi moștenit stilul elocvenței lui Alexandru Lahovari, cel care în 1882 făcuse o clasificare a tiranilor: cel sângeros, cel groaznic și cel ridicol. Deja discipolul începe să problematizeze declinul artei oratorice.

Un întreg capitol va fi dedicat „audienței specializate”, în lipsa căreia oratoria cade în derizoriu. Deși tocmai starea de spirit a acestor oratori a înflăcărat masele și așa s-au putut înfăptui marile idealuri naționale, astăzi, pentru mulți intelectuali, apelul înaintașilor la transcendent ar provoca strâmbături din nas. Căci comunismul este mai greu de extras din fibra noastră decât ne închipuim.

Cartea se încheie cu o subtilă analiză a punctelor nodale din discursurile decadentului Take Ionescu. De exemplu, acesta vorbea despre necesitatea ambiției de a parveni și despre „carpatinismul” social. Oscilând constant între posturile de dandy și de disident, susținând vederi politice centripete, el și-a creat o *persona* șampilată ca *takism* de contemporanii lui. Asumarea condiției de prelungită disidență și de navetist între partide a fost asociată la Tache cu dandysmul și cu calitatea de gourmet. Multe din luările de poziție disidente sunt pigmentate cu metafore gastronomice: „ospăț”, „banchet”, „tacâmuri”, „pofta legitimă de... putere”. Cum arată și autoarea, soarta politicianului a fost stranie, el murind în urma unei intoxicații alimentare.

Oricum, are loc o interesantă gradație a simțurilor în discursul politic: Kogălniceanu și Hasdeu aveau ca puncte de referință atingerea, Delavrancea simțul văzului iar Take Ionescu gustul.

Roxana Patraș consideră că are loc o „moarte a verbului”, o disoluție în viața politică chiar în timpul vieții lui Take Ionescu. Acest lucru s-ar reflecta în tropii crepusculari pe care îi folosește oratorul, ca și în preferința acestuia pentru cuvântările funebre.

Cercetarea Roxanei Patraș este una de anvergură, efectuată cu acribie, dar și cu inteligență a expunerii. O piesă fină și *sine qua non* în angrenajul culturii noastre. Se desprinde o concluzie: dacă odată retorica era exaltată, dar cultă, acum e tehnocrată, fără idealuri și de un pragmatism limitat, cumpărabil lejer.

*Roxana Patraș, *The Remains of the Day. Literature and Political Eloquence in the 19th Century Romania*, Arcne Editrice, Roma, 2018.